

DELIBERATIONES

A Gál Ferenc Főiskola tudományos folyóirata

VI. évfolyam 2.–VII. évfolyam 1. összevont szám 2013/2-2014/1

DELIBERATIONES

A Gál Ferenc Főiskola tudományos folyóirata
VI. évfolyam 2.–VII. évfolyam 1. összevont szám

Főszerkesztő
KOZMA GÁBOR

Szerkesztő Bizottság
JOLANTA KARBOWNICZEK,
LISZKAI TAMÁS, ANTON KONEČNÝ,
KOVÁCS JÓZSEF, ODROBINA LÁSZLÓ
ZAKAR PÉTER, TADEUSZ ZASĘPA

Lektorok
Czagány Gábor, Finta József, Hamvas Endre,
Horváth Gábor, Kovács József, Latorcai Csaba, Lipcsei Imre,
Serfőző Levente, Thorday Attila, Zakar Péter, Zombori István

Lapterv
Kiss Bea és Varga Péter

Az angol nyelvű összefoglalókat lektorálta
Zakar Péterné

Megjelenik félévente

GERHARDUS KIADÓ 2014
Felelős kiadó: Kozma Gábor rektor
A szerkesztőség címe: 6720 Szeged, Dóm tér 6.
Nyomda: A-Színvonal 2000 Nyomdaipari Kft
Felelős vezető: Arday Zsolt
ISSN 1789-8919

HAYNALD LAJOS BÍBOROS PÜSPÖKI PROCESSZUSAI A VATIKÁNI TITKOS LEVÉLTÁRBAN

Haynald Lajos bíboros, kalocsa-bácsi érsek (1867–1891) dualizmus kori egyháztörténelmünk kiemelkedő alakja. Jelentőségéről sokat elárul, hogy a német *Lexikon für Theologie und Kirche* róla szóló szócikkének írója egyenesen a 19. századi Magyarország legjelentősebb püspökének nevezi.¹ Az bizonyos, hogy a kor egyik legbefolyásosabb egyházi személyisége volt, akinek fordulatokban bővelkedő életútja korunkban is érdekes lehet.

1. HAYNALD LAJOS SZEMÉLYE

1816. október 3-án született Szécsényben. Pásztói, jogvégzett származású édesapja házitanító-magántitkár volt a szécsényi Forgách-kastélyban, édesanyja pedig egy váci németajkú zúicsmester leánya.² Kilencből hat gyermekük élte meg a felnőttkort, Lajos volt a legidősebb fiú. A szécsényi évek mindvégig meghatározóak maradtak a számára. 1824-től Vácott, Pesten, majd Esztergomban tanult a piaristáknál. Az esztergomi szemináriumot 1830-ben kezdte el, de egy év múlva már a nagyszombati Marianumban találjuk. 1833-tól Bécsben tartózkodott a Pázmáneum növendékeként, a teológia mellett magyar köz- és magánjogot is tanult, tanulmányozta a siketnémák oktatását, és természetesen kihasználta a császárvárosban rejlő kulturális és tudományos lehetőségeket. 1837-től 1841-ig a bécsi Augustineumban tanult, eközben 1839-ben pappá szentelték. Doktorátusát 1840-ben szerezte meg, és itt töltött évei alatt alapozta meg apjától örökölt botanikus érdeklődése mellé a szaktudását is.

1841 nyarától Pest-Lipótvárosban, majd a budai Mátyás-templomban káplán, és már ebben az időben elkezdett publikálni. 1842–1846 között az esztergomi szemináriumban tanított. 1846-tól Kopácsy József hercegprímás (1838–1847) titkára lett, annak halála után pedig irodaigazgató. Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc idején, bár a Főegyházmegyét irányító Kunszt József káptalani helynök (később kalocsa-bácsi érsek 1851–1866) Bécsbe menekült, ő mindvégig Esztergomban maradt. 1849 tavaszán, mivel az Esztergomi Főegyházmegye megtagadta a Függetlenségi Nyilatkozat kihirdetését,

¹ Adriányi, Gabriel: *Haynald Lajos*. In Kasper, Walter, és mások (szerk.) *Lexikon für Theologie und Kirche*. 4. köt., Freiburg – Basel – Wien, Sonderausgabe 2009, Herder, 1223–1224.; Ezúton köszönöm Lakatos Andornak a téma felvetését, Bárány Zsófiának a korrektúra során tett javaslatait.

² Részletes életrajz: Lakatos Andor: *1867–1891 - Haynald Lajos (1816–1891)*. Megjelenés előtt. Elérhető a Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár oldalán, további Haynald-bibliográfiával együtt: <http://archivum.asztrik.hu/?q=oldal/1867-1891-haynald-lajos-1816-1891> (2014. november 8.)

elveszítette a Szemere-kormány (1849. május 2. – augusztus 11.) bizalmát, így a Valás- és Közoktatási Minisztérium³ erélyes leiratban kérte Haynald Lajos felmentését, a felheccelt tömeg egy alkalommal még az ablakát is betörte.⁴ Végül a szintén Esztergomban maradt káptalani helynök-helyettes kénytelen volt engedni a nyomásnak, és június 26-án felmentette Haynaldot az irodaigazgatói szolgálat alól. 1849 őszén ismét régi munkakörében találjuk, mivel Scitovszky János hercegprímás (1849–1866) utasítására visszahelyezték hivatalába, Bécs pedig érdemeit (vagyis 1849-es megaláztatását) emlékéremmel ismerte el. 1851 tavaszán az Augustineum addigi elöljáróját, Simor Jánost⁵ előléptették, aki levélben kérte Haynaldot, hogy pályázzon a megüresedő állására, de Haynald végül nem pályázott. Ferenc József (1848–1916) egy fél év múlva, szeptember 9-én erdélyi koadjutor püspökké nevezte ki, a 84 éves Kovács Miklós püspök (1827–1852) mellé. A kinevezés azonban az új püspök joghatóságának illetve Kovács püspök lemondásának kapcsán súlyos diplomáciai konfliktushoz vezetett Bécs és Róma között, ezért a pápai megerősítés, azaz a prekonizáció csak 1852. március 15-én történt meg, a pápai bullák címzetes hebroni püspöki kinevezésével pedig csak júliusra lettek kész. Kovács püspök október 15-én elhunyt, onnantól megyéspüspök. Haynald hamarosan országszerte ismert, Rómában is elismert főpásztor lett, aki erdélyi évei alatt nagy lelkipásztori buzgóságról tett tanúságot, és még megpróbálkozott az Erdélyi Egyházmegye érseki rangra emelésével is. Az 1860-as októberi diploma, amely a magyar önrendelkezési jogokat csorbította, változást hozott Haynald Lajos életében: erdélyi püspökként határozottan fellépett az 1848-as forradalom egyik fontos követelése, Magyarország és Erdély uniója mellett.⁶ Az egyre növekvő feszültség eredményeként Ferenc József szemé-

3 A Szemere-kormány vallás- és közoktatási minisztere az a Horváth Mihály volt, akit 1848-ban csanádi püspökké neveztek ki, azonban hivatalában a pápa nem erősítette meg; püspöki processzusát a bécsi nunciatura el sem kezdte, legalábbis – eltérően a többi 1848-ban kinevezett, de meg nem megerősített főpapoktól – anyagának nincs nyoma a processzusok között. Vö.: Vatikáni Titkos Levéltár (Archivum Secretum Vaticanum, ASV), Archivio della Nunziatura di Vienna (Arch. Nunz. Vienna), Processi Canonici; Lásd még: Rendkívüli Ügyek Kongregációjának Levéltára (Sacra Congregazione degli Affari Straordinari Ecclesiastici, AA.EE.SS.), Austria, 1848–1850, posizione (pos.) 140, fascicolo (fasc.) 69–70.

4 Az Esztergomi Főegyházmegye és Haynald szerepéről a forradalom és szabadságharc idején bővebben: Zakar Péter: „*Hazám sorsa az én sorsom.*” *Az Esztergomi Érsekség 1848/49-ben.* Szeged 2003, Belvedere.

5 Simor János életútja sok helyen kapcsolódott össze Haynald Lajoséval. Simor 1813-ban született Szekesfeherváron egy cipésmester fiaként. Pappá 1836-ban szentelték. Volt növendéke (1832–1836) és előjárója (1840–1842) a Pázmáneumnak, tanított Esztergomban (1846–1847), volt primási titkár (1847–1850), majd az Augustineum előjárója, tanára és udvari káplán (1850–1851), ezután pedig bécsi minisztériumi tisztségviselőként a kormányt szolgálta – sokszor egyenesen a hercegprímás ellenében – győri püspöki kinevezéséig, 1857-ig. 1867. január 20-án az uralkodó esztergomi érsekké nevezte ki. Az I. Vatikáni Zsinaton ő is a kormányt képviselte, ezért csak Ferenc József (1848–1916) többször megismételt javaslatára, 1873-ban kapta meg a bíbort. 1891. január 23-án halt meg. Adriányi Gábor: *76. Simor X. János.* In Beke Margit (szerk.) *Esztergomi érsekek 1001–2003.* Budapest, 2003, Szent István Társulat, 376–379.

6 Az egyik áprilisi törvény, az 1848. évi VII. törvénycikk kimondta az egyesülést, azonban a szabadságharc leverése után a neoabszolutista kormányzat a többivel együtt ezt is visszavonta. Az unió végül az 1867-es kiegyezéskor valósult meg.

lyes kívánságára 1863. december 31-én lemondott, ami Bécs és Róma között egy újabb konfliktushoz vezetett. A hosszú és kínos egyeztetés után IX. Pius pápa (1846–1878) végül 1864. szeptember 22-én címzetes karthágói érsekké nevezte ki és Rómában hívta, ahol valamivel később, 1865 júliusában a szentszéki külügyekkel foglalkozó Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációjának konzultorává nevezte ki. Az Örök Városban tovább tudta mélyíteni kulturális és tudományos ismereteit, és a társasági életnek is – főleg az ekkor ugyancsak Rómában élő Liszt Ferencsel (1811–1886) való barátsága révén – komoly tényezőjévé vált.

A kiegészítést követően a kalocsai érseki szék egyetlen jelöltje lett, ami sokak számára magától értetődő volt, hiszen a Béccsel szemben álló magyarok közül sokan a már korábban Simor Jánossal betöltött esztergomi érseki székben is őt szerették volna látni. Ferenc József 1867. április 5-én nevezte ki, olyan gyorsan, hogy a jelölt maga is csak később értesült a kinevezéséről. Május 17-én prekonizálták. Haynald Lajos a Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye központi intézményeinek megújítója lett, szíven viselte az oktatás ügyét is. Országos feladatai gyakran szólították a fővárosba, Simor Jánossal együtt a magyar hierarchia meghatározó alakja lett. Olyan kérdések, mint az 1855-ös osztrák konkordátum felülvizsgálata, a katolikus autonómia ügye, a vallás- és tanulmányi alapok felülvizsgálata és az egyházi vagyon kérdése kerültek ekkor előtérbe. Nemzetközi ügyekben, a magyar kormány, illetve az uralkodó mindenkori elvárásainak igyekezett megfelelni, akár Róma ellenében is. Ennek eklatáns példája az 1869–1870-es Vatikáni Zsinaton tanúsított magatartása. A zsinat miatt IX. Pius ugyanis visszavonhatatlanul megnehezítette rá, ugyanis a pápai tévedhetetlenség, az *infallibilitas* kérdésében az azt ellenző kisebbségi zsinati ellenzék egyik vezéralakja lett, még ha végül meg is szavazta azt. Jó kapcsolatai Rómával csak XIII. Leó (1878–1903) idején álltak helyre, aki már 1879. május 12-én bíborossá kreálta.

Politikus főpapként tartották számon, kiegyenlítő szerepet vállalt fel a püspökök és a kormány között, bizalmasa volt a vallás- és közoktatási minisztereknek mind báró Eötvös József (1867–1871), mind Trefort Ágoston (1872–1888) minisztersége idején. Mindemellett tudományos érdeklődése is megmaradt, 1868-tól a Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagja, 1874-től a matematikai és természettudományi bizottság elnöke. Igen jelentős növénygyűjteménnyel és szakkönyvtárral rendelkezett, amelyeket halála után a Nemzeti Múzeum kapott meg. Elismertségének méltó jele, hogy nevét közel félszáz növényfaj viseli. Kalocsán csillagászati obszervatóriumot alapított, amely 1878-ban kezdte meg működését a jezsuiták irányítása alatt. Itt dolgozott a világhírré szert tett jezsuita, Fényi Gyula (1845–1927) is. Bácsott és Kalocsán is ásatásokat végeztetett, 1880-ban pedig, amikor megnyitották a Vatikáni Titkos Levéltárat, elsőként ajánlott nagyobb összeget az ottani magyar vonatkozású anyagok kutatására. Liszt Ferencsel és Munkácsy Mihállyal (1844–1900) való barátsága is ösztönözte egyházzenei és egyházfestészeti alapítványai létrehozására. 1889-től egyre többet betegeskedett, végül 1891. július 4-én halt meg Kalocsán.

2. A PÜSPÖKI PROCESSZUSOK

A Vatikáni Titkos Levéltárban (*Archivum Secretum Vaticanum*) három helyen is találunk olyan dokumentumokat, amelyek a püspöki, illetve érseki kinevezésével foglalkoznak.⁷ Az egyik hely a Haynald Lajos kánoni vizsgálatát két alkalommal is lefolytató bécsi Apostoli Nunciaturának az azóta a Vatikánba került anyagán (*Archivio della Nunziatura di Vienna*) belül A püspökségek és apátságok kánoni eljárásai (röviden Kánoni eljárások; *Processi Canonici dei vescovati e delle abbazie*, röviden *Processi Canonici*) fond, ahol az eredetileg Bécsben maradt példányok olvashatóak. A másik lelőhely pedig a Konzisztoriális Levéltár (*Archivio Consistoriale*) Konzisztoriális eljárások (*Processus Consistoriales*) nevű fondja, ahol a világ nunciaturáiról a kinevezési eljárás során Rómába küldött tisztázatok anyagát gyűjtötték egybe. Ez utóbbi példány alapján tárgyalták meg az arra hivatott bíborosok a Konzisztoriális Kongregáció (*Sacra Congregatio Consistorialis*) ülésén a pápa jelenlétében a jelölt ügyét, és döntöttek a kinevezésről. Rómában kinevezésnek tekintették ezeket a Bécsből küldött kinevezési ügyeket, még ha a Magyar Királyságban (ahogy sok helyütt másutt is) valójában megerősítésről, azaz prekonizációról volt szó, hiszen a főkegyúri jog alapján a magyar király nevezte ki a főpásztorokat, aki az eljárásrend szerint bemutatta kinevezett jelöltjét a pápának kérve a pápai kinevezést, amit a Szentatya a hivatalos eljárás lefolytatása után – elenyésző kivételtől eltekintve – meg is tett. A harmadik hely, ahol kinevezésekkel kapcsolatos jegyzőkönyveket találunk, a pápának fenntartott javadalmak betöltésével is foglalkozó Apostoli Datária (*Dataria Apostolica*) Datáriai eljárások (*Processus Datariae*) nevű fondja, ahol azoknak a kánoni vizsgálatoknak az anyaga található, amelyeket nem nunciaturán, hanem Rómában folytattak le – ahogyan ez Haynald Lajos karthágói címzetes érseki kinevezése esetében is történt.

Az egységes eljárásrend nem sokkal a Trienti Zsinat (1545–1563) után alakult ki.⁸ A jelölt ügyét a Trienti Zsinat XIV. Gergely (1590–1591) révén 1591-ben pontosított rendelkezései szerint tárgyalták. Ezek értelmében az apostoli nunciosok illetve a protektor bíborosok személyesen kellett, hogy kövessék az ügy lebonyolítását, és felelősek voltak a tanúk vallomásaiért. A meghatározott rend szerint feltett kérdések érintették mind a jelölt személyét, mind az egyházmegye aktuális helyzetét. VIII. Orbán (1623–1644) speciális instrukciói mindenekelőtt a jelölt pápa által történő kinevezését megelőző információs eljárás (*processus informativus*), az ún. püspöki processzus kérdéseknek helyet adó

7 Jelen kutatásunk eredménye egy nagyobb, főleg a 18., részben a 19. századi kánoni eljárásokat feltárni kívánó vatikáni kutatásunkhoz kapcsolódóan került feltárássra, amelynek során az említett fondok anyagaival dolgozunk. Ehhez kapcsolódóan remélhetőleg a közeljövőben két helyen, egyrészt a *Collectanea Vaticana Hungariae* sorozatban, másrészt az OTKA NK 83799 számú pályázat keretén belül a kutatási eredményeink publikálásra kerülnek.

8 Tóth Tamás: «*Si nullus incipiat, nullus finet*». *La rinascita della Chiesa d'Ungheria dopo la conquista turca nell'attività di Gábor Patachich e di Ádám Patachich, Arcivescovi di Kalocsa-Bács (1733–1784)*. *Collectanea Vaticana Hungariae* I/6. köt., Budapest–Roma–Szeged, 2011, Gondolat, 86–87. Magyar nyelven megjelenés előtt.

részét pontosították 1627-ben. A tanúkat különböző kritériumok alapján választották ki, gyakran a legfelsőbb társadalmi réteget képviselték, eskü alatt és titokban vallottak. A püspökjelöltre vonatkozóan a 17–18. században tizenhárom kérdést kaptak, melyek célja a jelölt képességeinek és tulajdonságainak megismerése volt, a másik tizenhárom kérdés pedig az egyházmegye állapotára vonatkozott. Áthelyezés esetén a kérdések más természetűek voltak, és a kérdőív mindössze tíz kérdésből állott. A kérdezők ellenőrizni kívánták információik forrásainak természetét, hogy a tanú hitelességét megerősíthessék. A válaszokat Bécsben általában latinul adták, de olasz és spanyol nyelvterületről a kérdések és a válaszok gyakran olaszul és spanyolul szerepelnek.

A 17., de még a 18. században is ezek a tanúvallomások nagyon értékes információkkal szolgáltak egy-egy terület állapotára, de gyakran magára a jelöltre vonatkozóan is. Még a pontosabb és gazdagabb levéltári forrásokkal bíró török kor utáni időszak kapcsán is előfordul, hogy a processzus Vatikánban megőrzött anyaga dönt el néhány századok óta vita tárgyát képező – viszonylag egyszerűen tisztázhatónak gondolt – kérdést is, mint például hogy egy-egy neves főpap mikor és hol született.⁹

Ezekre a részletes, pontosan megfogalmazott kérdésekre szükség is volt, hiszen a nunciatúra, illetve Róma nem ritkán viszonylag kevés közvetlen információval rendelkezett a jelöltre vagy az egyházmegyére vonatkozóan. Megváltozott azonban a helyzet a 19. századra, mivel technikai fejlődés és az egyre pontosabb felmérések, valamint ezek egyre könnyebb hozzáférhetővé válása azt eredményezte, hogy egyszerűen verifikálhatóak lettek addig nehezen beszerezhető információk is. Ennek megfelelően a kérdések is módosultak.

Haynald Lajos korában – sematikusán összefoglalva – a következő kérdéseket tették fel egy még nem püspökké szentelt jelölt esetében (*super qualitatibus*): (1) mióta ismeri a jelöltet, rokona-e; (2) hol született; (3) törvényes házasságból született-e; (4) mikor született; (5) az egyházi rend mely szentségeiben részesült; (6) eddigi szolgálati helyeit hogyan látta el; (7) milyen a hitének tisztasága; (8) milyenek az erkölcsi; (9) az okosság erényét hogyan gyakorolja; (10) milyen a tudományokban való jártassága; (11) hol szolgált eddig; (12) okozott-e valaha botrányt; (13) méltó-e a kinevezésre, illetve hasznos-e az az egyházmegye számára. (Segédpüspöknél ehhez jött még egy 14., a javadalomra vonatkozó kérdés is.)

Már felszentelt püspök esetében más kérdéseket tettek fel. A 17–18. században használt kérdéssor (amely többé-kevésbé megegyezik azzal a kérdéscsoporttal, amely még a 19. században a Rómában lefolytatott karthágói címzetes érseki kinevezéskor is feltűnik) szerint a tanút megkérdezték arról, hogy (1) ismeri-e a jelöltet; (2) tud-e valamit szentelésének körülményeiről; (3) mennyi ideje püspök; (4) az egyházmegyében

⁹ Így történt ez Patachich Gábor szerémi püspök (1729–1733), illetve kalocsa-bácsi érsek (1733–1745) esetében is, akinél a szerémi processzushoz csatolt keresztlevél szolgáltatót egyértelmű bizonyítékot. Tóth, «*Si nullus incipiat, nullus finiet*», 70–71. Hasonló probléma eldöntésében segítettek a Patachich Ádám váradi püspök (1759–1776), majd kalocsa-bácsi érsek (1776–1784) váradi kinevezéséhez benyújtott iratok. Uo., 97–99.

rezideál-e; (5) hogyan irányítja azt; (6) ünnepélyesen kiszolgáltatta-e a szentségeket; (7) tetteit jellemzi-e a testvéri szeretet, kegyesség, bölcsesség; (8) világi és lelki dolgokban hogyan ítélkezik; (9) mennyire képzett; (10) végül azt is megkérdezték, hogy a jelöltet méltónak tartja-e az előléptetésre.

A császárvárosban a nunciatúrán ezekben az esetekben a 19. században már csak hat kérdést tettek fel. A kérdések ezek voltak: (1) mióta ismeri a jelöltet, rokona-e; (2) mikor szentelték püspökké; (3) milyen az életvitele, erényei; (4) védte-e az Egyház jogait; (5) milyen a tudományokban való jártassága; (6) méltó-e a kinevezésre, illetve hasznos-e az az egyházmegye számára.

Az egyházmegyére vonatkozóan (*super statu Ecclesiae*) a kérdések mind első kinevezés mind áthelyezés esetén a következők voltak: (1) mekkora székváros, mennyi lakosa van; (2) milyen a székesegyház; (3) melyek a szuffragáneos (alarendelt) egyházmegyéi/melyik metropolita alá tartozik; (4) mekkora a székeskáptalan és milyen jövedelmekkel rendelkezik; (5) ki látja el a székváros plébánosi teendőit; (6) milyen a plébániatemplom felszereltsége; (7) vannak-e ereklyéi; (8) milyen az érseki/püspöki rezidencia; (7) mekkora az érseki/püspöki asztal bevétele; (8) mekkora az egyházmegye területe; (9) mekkora a szeminárium; (10) és végül az érseki/püspöki széki miatt van üresedésben. Ettől a kérdéssortól akkor tekintettek el, ha címzetes (a korabeli terminológia szerint *in partibus infidelium* – vagyis a hitetlenek földjén lévő) főpapi székről volt szó.

3. HAYNALD LAJOS ERDÉLYI PROCESSZUSA 1851-BEN

Haynald Lajosról 1851 decemberében erdélyi püspöki,¹⁰ majd 1867 májusában kalocsa-bácsi érseki kinevezéséhez¹¹ folytatták le a kánoni kivizsgálást. Mindkét alkalommal olyan személyeket kérdeztek meg, akik valóban ismerték őt. A személyére vonatkozó tanúvallomások eredeti szövege a mellékletben olvasható.

1851 decemberében Szajbély Henrik¹² pozsonyi kanonok, a bécsi Pázmáneum rektora vallott személyéről,¹³ akit (1) 1834 óta ismert, amikor az a Pázmáneum növendéke lett. Tudta róla, hogy (2) hol, (3) milyen családba és (4) mikor született, de ebben segítségére

10 Felvette Michele Viale-Prelà címzetes karthágói érsek, bécsi apostoli nuncius, befejezték 1852. február (a nunciatúrai példányon január) 14-én. ASV Archivio Concistoriale (Arch. Concist.), Processus Consistoriales (Processus Consist.), 251, foll. 45–68; ASV Nunz. Vienna, Processi Canonici, N. 873, foll. [1–38] számozatlan.

11 Felvette Mariano Falcinelli Antoniaci athenai címzetes érsek, bécsi apostoli nuncius, befejezték 1867. május 3-án. ASV Arch. Concist., Processus Consist., 261, foll. 111–128; Arch. Nunz. Vienna, N. 923, foll. [1–18] számozatlan.

12 Szajbély (az idézett latin nyelvű forrásokban Szajbely) Henrik (1804–1886) 1832-től volt a Pázmáneumban különböző beosztásokban, 1855-ben esztergomi kanonok, 1858-ban a pesti Központi Papnevelő Intézet rektora. 1864-ben vovadreji választott püspök lett. Takács Emma: *Szajbély Henrik*. In Diós István (főszerk.) Magyar Katolikus Lexikon (MKL) 12. köt., Budapest, 2007, Szent István Társulat, 511.; A Pázmáneum közlése szerint 1949–1950 között vicerektorként, 1951–1958 között rektorként vezette az intézetet. http://pazmaneum.katolikus.hu/?page_id=23 (2014. november 8.)

13 Bécs, 1851. december 20. ASV Arch. Concist., Processus Consist., 251, foll. 49–50. A tanúvallomás szövegét függelékben közöljük.

volt az is, hogy megmutatták neki a processushoz készült keresztlevelet is. (5) A szintén mellékelt tanúsítványok alapján tanúskodott arról is, hogy a jelölt részesült a tonzúrában, a kisebb rendekben, illetve a szubdiakonátus, a diakonátus és a presbiterátus szentségeiben. Vallotta a jelölről, hogy (6) egyházi szolgálatai végzését mindig odaadóan végezte, a szentségekhez lelkiismeretesen járult, (7) a katolikus hitet tevékenyen védte, és hogy (8) jó erkölcssei és tiszta élete közismert. Hasonlóképpen tanúsította a jelölről, hogy (9) beszédeiben és cselekedeteiben is megfontolt ember. Tudta ő is, hogy (10) négy éven keresztül teológiát is egyházbjogot tanult a Bécsi Egyetemen, ahol teológiai doktorátust szerzett, nagy műveltségű, így képes arra, hogy másokat tanítson, de műveltségét beszédei is tanúsítják. Szajbély úgy vélte, hogy (11) különböző feladatkörökben, káplánként, teológiai tanárként és érseki irodaigazgatóként is érdemeket szerzett a lelkipásztori gondozásban, valamint (12) sosem okozott botrányt. (13) A jelöltet alkalmasnak, kinevezését az Erdélyi Egyházmegye számára hasznosnak és üdvösnek tartja.

Ugyanazon a napon a későbbi hercegprímás, Simor János, akkor székesfehérvári apátkanonok is vallomást tett,¹⁴ aki érezhetően nagyra tartotta a jelöltet. (1) Húsz éve ismerte már, mivel együtt tanultak a szemináriumban. Haynald (2) születési helyére, (3) családjára, (4) életkorára, (5) a bérválkozásra és a felvett kisebb és nagyobb rendekre vonatkozóan ő is a mellékelt tanúsítványokra hivatkozott. (6) Személyesen tanúsította, hogy naponta bemutatta a szentmiseáldozatot, ünnepeken segédkezett a főpapi miséken, és hogy annak idején igen népszerű volt káplánként, a szentségekhez pedig gyakran és igen odaadóan járult. (7) Meggyőződéssel tett tanúságot a jelölt hitének és (8) életének tisztaságáról, példamutató erkölcséről, kiemelve, hogy híre nemcsak egyházmegyéjében, de az egész országban igen nagy. (9) Művelt, megfontolt ember, aki (10) – ahogy ez a közös tanulmányok idejéből is ismert a számára – a Bécsi Egyetemen tanult teológiát és egyházbjogot az Augustineum növendékeként. Teológiai doktorátusát általános elismerés közepette szerezte meg, igen széles ismeretekkel rendelkezik, tudása megfelel azoknak a követelményeknek, amely egy püspöktől, aki másokat tanít, elvárható. (11) Simor János úgy tudta, hogy Haynald Budán és Pesten működött két évet káplánként, majd négyet teológiai tanárként, ezután a prímás titkára, majd irodaigazgatója lett. Minden hivatalában rendkívüli tudásról, hihetetlen buzgalomról és bátorságról tett tanúságot, ahogy ezt a hercegprímás érsek mellékelt tanúsága is bizonyítja. (12) Nem tud botrányról, amit a jelölt okozott volna, de ismerve az Egyház iránti szeretetét, nem is feltételez ilyet. (13) Ennek megfelelően a jelölten alkalmasnak tartja az Erdélyi Egyházmegyébe, *„amely teljesen magára hagyatott, a nem katolikusok roppant száma miatt is veszélynek van kitéve, Isten kegyelmével most megújulhat, megtisztulhat és megszilárdulhat.*

Egyházmegyéről mindketten lényegében egybehangozóan nyilatkoztak,¹⁵ a pontosan és egybehangozóan idézett számok arra utalnak, hogy jól ismerhették az Erdélyi Egy-

14 Bécs, 1851. december 20. ASV Arch. Concist., Processus Consist., 251, foll. 53–54. A tanúvallomás szövegét függelékben közöljük.

15 ASV Arch. Concist., Processus Consist., 251, foll. 50v–52, 54v–56.

házmegye statisztikai adatait és a híradásokat. (1) Gyulafehérvárott 1080 ház található 5600 lakossal, akik közül 1256 latin, illetve 1260 görög rítusú, a többi – a korabeli szóhasználatnál élve – részben eretnek, vagyis protestáns, részben zsidó. (2) a székesegyházat az 1849-es lázadók (*rebelles*) megrongálták, részben már restaurálták, de még sok javítanivaló van rajta. Simor János hozzátette, hogy a kormány tíz éven belül az adó nélkül számítva 33.000 forintot költ rá. (3) Kalocsa szuffragáneusa, (4) a székeskáptalan tíz kanonokból áll, akik közül a nagyprépost jövedelme 1200 forint, az olvasókanonoké 1000, az örkanonoké 800, a többié 600 forint, valamint az esetleges plébánosi jövedelem mellett az alvinci uradalomból is részesülnek, 1600 forintot osztanak szét egymás között. Szajbély szerint van teológus és penitenciárius, Simor szerint az utóbbi hiányzik. A székesegyházhoz még 5 (Simor szerint 6) pap és 20 klerikus tartozik. (5) a plébánosi teendőket egy kanonok látja el, (6) van kitűnő orgonája és minden, ami szükséges az istentisztelethez (7) Szent Kereszt ereklyével rendelkezik, és Szajbély Henrik tudott még egy Nepomuki Szent János ereklyéről is. (8) A püspöki rezidencia a várban található, amely – Szajbély szavaival élve – az 1849-ben a lázadók támadása következtében a templommal együtt kis híján temetővé változott (*vix non in bustum conversa*), részben már helyreállították, de még komoly restaurációra szorul. (9) A püspök bevételeit a katasztrófát követően nehéz megbecsülni, emeli ki Szajbély, olyan 10.000 forint lehet, de ebből a püspököknek sokat, 2400 forintot kell szegény plébániákra és iskolai tanároknak fordítania. Simor egyetértett azzal, hogy a bevételeket a jelenlegi helyzetben nehéz megbecsülni, de részben eltérő összegekkel számolt: államkincstárból 20.000 forintot kap, hogy helyre tudja állítani a gazdasági épületeket, az egyéb püspöki javak 8000 forintot tesznek ki. A püspök terhe és kötelessége 2400 forintot a szegény templomok, plébánosok és tanítók támogatására fordítania. (10) Egyetlen plébániája, és egy ferences (rekollekta) kolostora van (Szajbély szerint most restaurálták), egy másik – ahogy Simor fogalmaz, támadás következtében – romokban hever, van ispotálya, de – ahogy ez egyébként hazánkban általános volt – nincs zálogháza. (11) Területe az egész Erdélyi Nagyhercegség területe, 208 plébánia, 1994 filia, 236.455 katolikussal. (12) A szemináriumban 20 klerikus tanul. (13) Az egyházmegye jelenleg nincs üresedésben.

A processzushoz csatolták a keresztlevelet, amely szerint a szécsényi plébániatemplomban 1818. október 3-án keresztelték meg, a kereszttségben Haynald István és Güttner Franciska gyermeke a Lajos István Ferenc nevet kapta az őt keresztelő Markus János (*Joannes Nep. a S. Elisabeth*)¹⁶ piarista atyától, keresztzülei Haynald Lajos sajnómeti plébános és Tersztyánszky Franciska.¹⁷ A másik tanúsítvány szerint gróf Nádasdy Pa-

¹⁶ A keresztlevélen *Nepomucenus Markus* szerepel. Koltai András, a magyar piaristák központi levéltárának vezetője az azonosításon túl arra az összefüggésre is felhívta a figyelmet, hogy az akkoriban Selmecbányán tanító Markus eszerint az adat szerint tehát az őszi vakáció alatt, amely akkor októberben volt, otthon, Szécsényben tartózkodott és kisegített. Vö. még: Léh, Stephanus: *Catalogus religiosorum Provinciae Hungariae Ordinis Scholarum Piarum. A magyar piarista rendtartomány történeti névtára 1666–1997*. METEM Könyvek 21, Budapest, 1998, METEM, 247.

¹⁷ Máté Péter plébániai kormányzó állította ki. Szécsény, 1830. augusztus 12. Hitelesítette Pántocsetey József, a Pázmáneum specimálisa, évszám nélkül. ASV Arch. Concist., Processus Consist., 251, fol. 58.

ulai Ferenc¹⁸ 1826. május 14-én bérmálta meg a Váci Székesegyházban a 10 éves fiút, bérmaapja Vincze Károly szemináriumi vicerektor volt.¹⁹ A szentelésekről szóló tanúsítványokat is csatolták.²⁰ A tonzúrában és a négy kisebb rendben (ostiarus, lector, exorcista, akolitus) 1830. december 15-én részesítette Rudnay Sándor bíboros, hercegprímás a pozsonyi külső rezidencia kápolnájában. Servánszky Elek tinnini felszentelt püspök, esztergomi segédpüspök szentelte szubdiakónussá 1839. október 12-én, diakónussá egy nappal később, október 15-én pedig pappá az esztergomi Bakócz-kápolnában az érsek által az életkor alól adott felmentéssel. Emellett püspöke, Scitovszky János érsek, hercegprímás is tanúsította az egyházmegyei előmenetelét és javasolta őt a kinevezésre.²¹ Mellékelték a királyi kinevezés hiteles másolatát, amely Schönbrunnban, 1851. szeptember 9-én kelt.²² Csatolták még ilyenkor szokásos módon az általa elmondott és aláírt Hitvallást,²³ amelyet a bécsi nunciaturán 1851. október 27-én tett le. A tanúk Simor János és Szajbély Henrik voltak.

4. HAYNALD LAJOS KARTHÁGÓI PROCESSZUSA 1864-BEN

Az 1864 szeptemberében lefolytatott kánoni vizsgálat anyagát, mivel a kinevezés közvetlenül a Szentszéktől érkezett és Rómában is folytatták azt le, az Apostoli Datária levéltára őrzi.²⁴ Rövid és hiányos anyagról van szó, nem csatolták hozzá semmilyen dokumentumot. Az eljárást az erre illetékes Mariano de Rocco konzisztórium i jegyző és titkár (*in conficiendis actis promovendorum in Sacro Consistorio notarius et secretarius*) folytatta le. A kötetben lévő többi hat processzussal összevetve nem meglepő, hogy beidézett két tanú együtt válaszolt, az már inkább, hogy ők a kánoni vizsgálatot lefolytató Datária két tisztségviselője (feltehetőleg apa és fia) voltak, akik szeptember 17-én – egyébként az itteni ügymenetben nem szokatlan módon – olaszul válaszoltak a feltett kérdésekre, már amelyikre tudtak választ adni. Egyikőjük a római Dr. Dr. Gaetano Sassi lovag (a megjegyzés szerint Pietro Sassi fia), a Datária ügyintézője (*expeditor*), a másik

18 Nádasdy Ferenc váci püspök (1823–1845), majd kalocsai-bácsi érsek (1845–1851).

19 Mericzay Antal orodi prépost, váci örkanonok, az üresedésben lévő Váci Egyházmegye káptalani helynöke tanúsította. Vác, 1851. szeptember 26. Aláírta még Soós (a latin szövegben Soos) József, a helynöki hivatal titkára. ASV Arch. Concist., Processus Consist., 251, foll. 59–60.

20 A Scitovszky János hercegprímás nevében kiállított tanúsítványt Krautmann József kanonok, érseki helynök és Barinyai József titkár írta alá. Esztergom, 1851. szeptember 30. ASV Arch. Concist., Processus Consist., 251, foll. 61–62.

21 Buda, 1851. október 4. ASV Arch. Concist., Processus Consist., 251, foll. 63–64. Szövegét függelékben közöljük.

22 Schönbrunn, 1851. szeptember 9. A másolatot hitelesítette Decerly Ferenc, a Császári és Királyi Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium ügyintézője. Bécs, 1851. november 8. ASV Arch. Concist., Processus Consist., 251, foll. 65–66.

23 Bécs, 1851. október 27. ASV Arch. Concist., Processus Consist., 251, foll. 65–66. A nuncius és a nunciatura jegyzőjének jelenlétében letett hitvallás tanúi Simor János és Szajbély Henrik voltak.

24 Róma, 1867. szeptember 17. ASV Dataria Apostolica (Dataria Ap.), Processus Datariae, 226, foll. 26–33. A tanúvallomás szövegét függelékben közöljük.

tanú a szintén római Dr. Eduardo Sassi (Gaetano Sassi fia) írnok (*scriptor brevium*) volt. A kutatónak egyértelműen az a benyomása támad a dokumentumok olvasása közben, mintha az egész sebtében készült volna, hogy gyorsan dokumentációt készítsenek egy lényegében már tényként kezelhető kinevezéshez, és éppen voltak a közelben ketten is, akik – igaz, csak együttes erővel, de – tudtak valamint mondani a jelölt személyéről. Két kérdésre egyáltalán nem is válaszoltak, bár a jegyző kihagyta a helyet a végül soha el nem készült válaszoknak is.

Állításuk szerint a tanúk (1) személyesen és igen jól ismerték a jelöltet: (2) Nem pontosan emlékeztek a püspöki kinevezés dátumára, mivel a koadjutor püspöki és a megyéspüspöki kinevezés dátumát összekeverték, de tudtak mindkettőről. Nagy általánosságban nyilatkoztak (3) püspökké szenteléséről, illetve koadjutor püspöki, (4) megyéspüspöki tevékenységéről, kiemelve, hogy kiszolgálta a szentségeket, főleg a bérmálás szentségét, és nyilatkoztak arról is, hogy (5) az biztosak benne, az egyházi előírásoknak megfelelően szolgáltatja ki a szent rendeket. Hasonlóan általánosságban feleltek a következő (6) kérdésre, jóindulatú és finom embernek tartva őt. A (7) és a (8) kérdésre egyáltalán nem is válaszoltak. (9) Képességeiről nagyon elismerően nyilatkoztak, azt is sejtették, hogy tudnak áthelyezésének körülményeiről, de nem kívántak róla nyilatkozni. (10) A jelöltet egyértelműen méltónak tartották az érseki székre történő áthelyezésre.

5. HAYNALD LAJOS KALOCSAI PROCESSZUSA 1867-BEN

Az 1867 májusában, igen rövid idő alatt befejezett processzusban elsőként Dr. Rimely Károly²⁵ pozsonyi kanonok, a Pázmáneum rektora tett róla tanúságot,²⁶ aki (1) több mint húsz éves ismerte őt mind a magán-, mind a közéletből. (2) Szentelésére vonatkozóan a mellékelt dokumentumra hivatkozott. (3) Tanúsította istenfélelmét, égő segítő szeretetét (*charitas*), amelyet az általa alapított kegyes intézmények is mutatnak, szeretete (*amor*) és a híveihez való folyamatos ragaszkodása bizonyítja egyházkormányzati bölcsességét, de a tanú kiemeli a jelölt alárendeltjeihez való őszinte jóindulatát, ékesszólásának és egész életének példaadó tekintélyét. (4) Az Egyház jogaiért harcolt, és egész országban közismert egyéniségének szilárdsága, tetteiről az Erdélyi Egyházmegye évkönyvei számolnak be. (5) Tehetsége és kiemelkedő műveltsége, lelkipásztori bölcsessége, amelyet Rómában is kamatoztatott, kiváló tudása a hívek között nagyon hasznos lesz. (6) A kalocsai székre nagyon is alkalmas, hiszen ezt

„az Egyház és az ingadozó Haza java nagyon sürgősen kívánja; hatalmas tekintéllyel bír az egész országban, a nép a legnagyobb bizalommal van iránta, mivelhogy éppen a

25 Rimely Károly (1825–1904) 1850-től volt előljáró a Pázmáneumban, 1867-ben pozsonyi kanonok lett. 1893-tól beszercebányai püspök. Viczián János: *Rimely Károly*. In MKL 11 (2006) 625–626.; A Pázmáneum közlése szerint 1866–1870 között vicerektorként vezette az intézetet, de nem volt kinevezett rektor. http://pazmaneum.katolikus.hu/?page_id=23 (2014. november 8.)

26 Bécs, 1867. május 3. ASV Arch. Concist., Processus Consist., 261, foll. 114–115r. A tanúvallomás szövegét függetlenül közöljük.

megpróbáltatások tüzeiben kipróbált aranyat tartják általában a legméltóbbnak és kétségkívül a legalkalmasabbnak arra, hogy a nagy elődök ősi székét bátran kormányozza és védje.”

Lollok József,²⁷ a Pázmáneum spirituálisa ugyanaznap azt vallotta,²⁸ hogy (1) 16 éve ismeri Haynald Lajost. A püspökké szenteléssel kapcsolatban ő is a mellékelt dokumentumra hivatkozott, (3) megerősítette azt a közismert tényt, hogy a jelölt jámborsága, segítő szeretete (*charitas*) és bölcsessége szavakban és tettekben egyaránt megnyilvánult, hogy (4) az Egyház jogait és javát szolgálat és védte, és (5) tanúságot tett kiemelkedő teológiai tudásáról is. (6) A kalocsai metropolitai székre történő áthelyezést ő is hasznosnak és üdvösnek tartotta.

A Kalocsa-Bácsi Főegyházmegyéről a közismert adatok fényében eléggé egybehangzóan nyilatkoztak ugyanazok a tanúk. (1) Kalocsán olyan 1.500 ház van több mint 7000 katolikus lakossal, (2) a főszékesegyház védőszentje a Mennybe felvett Szűzanya, amelyet most újtottak fel. (3) A szuffraganeus egyházmegyéik: a nagyváradi latin püspökség, Csanád, Erdély és a tinnini címzetes (*in partibus infidelium*) szék. (4) A tíz tagú Főszékeskáptalan méltóságviselői sorrendben a nagyprépost, olvasókanonok, éneklőkanonok, örkanonok, a Szent Pálról nevezett bácsi kisprépost, három főesperes és két mesterkanonok, valamint nyolc címzetes kanonok. A székesegyházhoz 15 pap és 50 klerikus tartozik. A méltóságviselők bevétele a 4000 forintot elérheti. (5) A Főszékesegyház nem plébániatemplom, ezért nincs keresztkútja sem. (6). Az érseki székesegyház mindennel ragyogóan el van látva. (7) Nem tud ott őrzött ereklyékről. (8) Az érseki rezidencia nagyszerű állapotban van, olyan 100 lépésre a templomtól. (9) Az érsek bevétele a 100.000 forintot meghaladja. (10) Az egyetlen plébániatemplomban, amelynek Gyümölcsoltó Boldogasszony a titulusa, van keresztelőkút, egy kanonok a plébánosa, és két másik templom és hat kápolna tartozik hozzá, egy jezsuiták vezette fiúkonviktus, illetve egy, a kalocsai iskolánővérek által fenntartott leányintézet. Nincs zálogháza. (11) A Főegyházmegye Pest-Solt, Bács-Bodrog és Csongrád megyékben található, egészen a Magyar Királyság határáig húzódik, 106 plébániából, 50 filiából áll és több birtoka is van. (12) A szemináriumban 50 kispap tartózkodik. (13) Az érsekség Lonovics József²⁹ március 13-án bekövetkezett halála óta van üresedésben.

27 Lollok (az idézett latin nyelvű forrásokban Lollotz) József (1824–1913) 1861-től volt a Pázmáneum spirituálisa, 1876-ban esztergomi kanonok lett, majd később lemondott minden tisztségéről, és belépett a lazarista rendbe. Viczián János: *Lollok József*. In MKL 7 (2002) 924.; A Pázmáneum közlése szerint 1882–1890 között rektorként vezette az intézetet. http://pazmaneum.katolikus.hu/?page_id=23 (2014. november 8.)

28 Bécs, 1867. május 3. ASV Arch. Concist., Processus Consist., 261, foll. 117. A tanúvallomás szövegét függelékben közöljük.

29 Lonovics Józsefet 1866-ban nevezték ki kalocsa-bácsi érsekké, de mielőtt székét elfoglalhatta volna, meghalt. Bárány Zsófia folyamatban lévő kutatásai (*Lonovics József*, ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola) azt valószínűsítik, hogy ez tulajdonképpen egy „álkinevezés” volt, egyfajta rehabilitációs kísérlet, mivel már halálos betegen kapta a kinevezést, így előre tudni lehetett azt is, hogy hamarosan meg fog halni.

Csatolták azt az iratot, amely arról tett tanúságot, hogy Scitovszky János Haynald Lajost 1852. augusztus 15-én a pozsonyi Szent Márton társaségyházban erdélyi koadjutor püspökké szentelte.³⁰ A hitvallást ezúttal kivételesen nem mellékeltek, a jegyző feljegyzése szerint azért, mert a jelölt kérvényezte a Szentatyánál, hogy azt Rómában tesse le, mivel ott tartózkodik.³¹

Haynald Lajost megerősítették Kalocsára, amelynek azután az egyik legnagyobb formátumú, az egyetemes Egyházban számon tartott főpásztorává lett. Püspöki processzusai – ahogy mások esetében is – bemutatják, hogyan értékelték személyét Bécsben és Rómában, egyben abban is segítségünkre vannak, hogy hozzájuthassunk olyan az életútja pontosabb megismerését szolgáló adatokhoz is, amelyek nem csupán az egyháztörténet számára szolgálnak fontos adalékkul, de bővítik a rendkívül hiányos 19. századi magyar történetírást.

30 Durguth József sioni felszentelt püspök, esztergomi segédpüspök, az üresedésben levő Esztergomi Főegyházmegye káptalani helynök tanúsítja. Esztergom, 1867. május 2., Márkus (a latin szövegben Markus) Gyula titkár aláírása. ASV Arch. Concist., Processus Consist., 261, foll. 113.

31 Arch. Concist., Processus Consist., 261, fol. 125r.

FÜGGELÉK

1. SCITOVSZKY JÁNOS TANÚSÍTVÁNYA HAYNALD LAJOSRÓL

Buda, 1851. október 4.

ASV Arch. Concist., Processus Consist., 251, foll. 63–64r

[más kéz írása, az eredeti kiemelésekkel] Infrascriptus tenore praesentium fidem facio et recognosco:³²

Ludovicum Haynald, archidioecesis Strigoniensis presbyterum, Cancellariae meae primatialis directorem, Augustae caesareo-regiae Aulae capellanum ad honores, die 3. octobris 1816 in oppido Szécsény archidioecesi Strigoniensi natum, absolutis studiis gymnasialibus clero archidioecetano 1830 adscriptum, studiis philosophicis Tyrnaviae, theologicis vero et juri canonico qua Collegii Pazmaniani Viennensis alumnum ad Caesaream Universitatem Viennensem eximio cum profectu incubuisse; qui in sublimioris presbyterorum educationis Institutum ad Sanctum Augustinum, quod Viennae est, receptus, ibi quatuor Annorum decursu moratus, doctoris ss. theologiae lauream consecutus est; - die 15.^a octobris 1839. in presbyterum ordinatus, anno 1841 cooperatur in parochia ad Sanctum Leopoldum Pestinensi, anno 1842 in parochia ad Beatam Mariam Virginem Budaarcensi, eodem anno sacratissimae theologiae professor renunciatus, 1846 in secretarium principis primatis archiepiscopi Strigoniensis, 1847 sede vacante in secretarium, 1848 in cancellarium officii vicarialis, eodem anno in caesareo-regium capellanum aulicum ad honores, 1849. in Cancellariae primatialis directorem per me nominatus, denique 1830 Cruce aurea pro piis meritis, ob conspicuam etiam in medio periculorum contestatam erga regnantem Augustam Domum fidelitatem a Sua Majestate Sacratissima decoratus fuit.

[fol. 63v]

In obeundis his muniis meritissimam omnium laudem sibi vindicavit. – In cura animarum dicendi facundia, agendi dexteritate, eruditione, morum integritate, domus Dei non fucato zelo, caeterumque virtutum bona fama eidem gloriam pepererunt. – In cathedra professorali, utopote disciplinis sacris et profanis egregie excultus, ac indefesso labore ampliores cognitiones sibi comparare et discipulis suis communicare contendens, plenam archipraesulis sui approbationem emeruit, et gratissimam apud discipulos memoriam reliquit. – Praedecessori meo archiepiscopo Strigoniensi

³² A latin szövegek átírásakor a humanista írásmódot követtük, nagybetű a mondatok elején, a földrajzi és tulajdonnevek esetében vagy tulajdonnévi értelmű szavak elején áll, valamint a dátumban, ha az eredeti szövegben is nagybetű. A kötőjellel vagy külön írt, de egybeírandó szavakat egybeírtuk, egyebekben megtartottuk az eredeti írásmódot. Az i/j megkülönböztetést mint újkori nyelvi sajátosságot szintén megtartottuk.

in qualitate *secretarii*, *et ex post* meo lateri, qua *Cancellariae director* adjunctus, in regenda archidioecesi consiliorum maturitate ac laborum quantumvis multiplicium ac gravium, exequendorum dexteritate, sedulitate, insignem locando operam, justissimas totius archidioecesis tulit laudes.

Et haec quidem cuncta, sed vel maxime animo ejus profunde irradiata fides catholica, morum probitas, christiana erga proximum charitas, affabilis conversatio, flagrans zelus, mansuetudo, optima fama, gravitas et modestia, rerumque gerendarum prudentia, dexteritas ac discretio, quibus incessanter claruit, mihi fmissimam praebent spem: praefatum Ludovicum Haynald, qualitatibus et meritis insignem, ad gerendum cum salutis fidelium emolumento episcopale munus in Transsylvania, ad quod in qualitate coadjutoris [*fol. 64r*] cum jure successionis clementia Suae Majestatis Sacratissimae renunciatus habetur, – idoneum esse, ac talem futurum, ut ejusdem gubernium episcopale auxiliante Domino ad majorem Dei gloriam, clero vero ac populo dioecesis Transsylvaniensis in spirituale lucrum cedat. – Datum Budae in Residentia archiepiscopali die 4^a mensis Octobris, anno 1851.

[*saját kezűleg*]

Joannes Scitovszky
Archiepiscopus Strigoniensis
et Regni Primas
[*pecsét*]

2. SZAJBÉLY HENRIK TANÚVALLOMÁSA HAYNALD LAJOSRÓL

Bécs, 1851. december 20.

ASV Arch. Concist., Processus Consist., 251, foll. 49–50.

1. Noscit testis illustrissimum ac reverendissimum dominum Ludovicum Hajnald, ab anno 1834, dum nempe promovendus in Collegio Pazmaniano Viennae³³ clericus, testis non est ei cognatus, vel affinis, nec secus ducitur partium studio.

2. Natus est in oppido Szécsény, archidioecesis Strigoniensis³⁴ parochia uti id litterae baptismales isthic adiacentes testantur.

3. Ipsum natum esse e legitimo matrimonio atque catholicis parentibus, eiusdem litterae baptismales testantur, sunt parentes honestae conditionis.

[*fol. 49v*]

4. Cum natus sit 1816, uti ex litteris baptismalibus patet, agit annum 36.

33 Bécsi (Pázmáneum)

34 Szécsény, Esztergomi (Főegyházmege)

5. Praemissis quatuor minoribus ordinibus et tonsura, ordinatus est idem Ludovicus Hajnald 1839 in subdiaconum, diaconum, et presbyterum uti id documentum adjacens fide digne testatur.

6. In cura animarum prius constitutus sicut et nunc qua Cancellariae archiepiscopalis director, versabatur semper in ecclesiasticis functionibus devote, sacramenta pie suscipiebat, fama id de eo testatur.

7. Ut strenuus fidei orthodoxae defensor omnibus notus.

8. Est omnino bonis praeditus moribus ac innocentia vitae, fama nonnisi laudabilia de eo refert.

[fol. 50r]

9. Ut virum gravem prudentem tam in conversatione, quam et in actionibus officioso³⁵ se exhibuit.

10. Studuit theologiae et juri canonico in Universitate Viennensi annis quatuor, emeruit gradum doctoris in sacra theologia; est vir vastae eruditionis, ac idoneus ad alios docendos, patet eruditio eius ex sermonibus quos fovere solet.

11. In cura animarum qua cooperator, sub in qua professor theologiae, de nique³⁶ qua Cancellaria archiepiscopalis director, praeclara ubique posuit merita, signanter archiepiscopo Strigoniensi praelato suo in regenda dioecesi adiutricem ac utilissimam praestitit operam, id in archidioecesi Strigoniensi in vulgo³⁷ notum est.

[fol. 50v]

12. Nullum unquam scandalum dedit, neque impedimento canonico laborat, secus id testi innotuisset.

13. Cum dotibus supra memoratis praedictus sit, censeo in Domino illum dignum et idoneum esse, qui in coadiutorem episcopum, episcopi Transilvaniensis³⁸ promoveatur, eiusque promotionem utilem et proficua eidem ecclesiae fore iudico.

3. SIMOR JÁNOS TANÚVALLOMÁSA HAYNALD LAJOSRÓL

Bécs, 1851. december 20.

ASV Arch. Concist., Processus Consist., 251, foll. 53–54.

[fol. 53r]

1. Nosco a viginti annis promovendum dominum Ludovicum Haynald, ceu ipsius olim co-alumnus in seminario, et collega in officio; nullo nexu affinitatis aut cognationis eidem jungor, nec sum eidem nimium familiaris, sed neque aemulus vel odiosus.

35 Recte: officioso

36 Recte: denique

37 Recte: vulgo

38 Erdélyi (püspök)

2. Ex adnexo testimonio baptismali, sed etiam ax aliis fidedignissimis relationibus scio, eum natum esse in oppido Szécsén,³⁹ dioecesi Strigoniensi ingremiato.

3. Ex iisdem fontibus constat mihi, illum e legitimo matrimonio, atque ex honestissimis et catholicis partentibus natum esse.

4. Agit annum aetatis 36^{lum}, quippe natuo 1816 ut adneaxae baptismales docent.

[fol. 53v]

5. Ex adnexo testimonio ordinatus sed etiam propria scientia constat mihi, illum anno 1826 confirmatum, anno 1830 ad minores Ordines, anno autem 1839 die quidem 12ma Octobris ad subdiaconatum, die vero 13^{tia} ejusdem mensis ad diaconatum, denique die 15ta itidem ejusdem Mensis Octobris ad presbyteratum promotum fuisse.

6. Scio, quia vidi, illum frequentissime immo – si valetudo admisit – quotide sacrae missae sacrificium celebrasse, festis vero diebus in sacro solemni pontificanti adstitisse; qua olim in populosissimis cristatibus cooperatore continuo fuit immo esse debuit in sacris functionibus. Scio porro ex experientia illum frequenter et devotissimum esse in susceptione sacramentorum.

7. Ex experientia scio, illum semper catholice vixisse, et in fidei puritate permansisse, immo cum accerrimus vim ex nunquam nun fuerit veritatis catholicae etiam scio, non paucos per ipsum ad fidem reductos, aut vero on eadem confirmatos fuisse.

8. Cum ejus acta et facta pluribus annis coram conflexerim, ex cetrissima scientia fateri possum, illum innocentia vitae, exemplarique morum probitate semet constanter distinxisse; fama illius non [fol. 54r] tantum in Strigoniensi dioecesis, sed in tota Ecclesia Regni Hungariae est integerrima.

9. E diuturniori, officioso quoque nexu scio, eum gravem, singulari prudentia et in gerendis rebus dexteritate praeditum virum esse.

10. Ceu illius olim coalumnus scio, illum sacratissimae theologiae e juri canonico in Universitate Vindobonensi⁴⁰ quatuor annis eminenti cum profectu vacasse, posso hos vero in hisce studiis tribus adhuc annis in Instituto sublimioris educationis presbyterorum ad Sanctum Augustinum Viennae uberius, ac ita se excohusse ut doctoris in sacratissima theologia lauream communes inter applausus consequeretur. Est vir amplissimarum cognitionum, et vere ea pollet doctrina, quae in episcopo requiritur ad hoc, ut possit alios docere.

11. Cum usque annum praesentem ejusdem cum illo dioecesis presbyter fuerim, perbene scio, illum duos ferme annos in cura animarum ceu cooperatorem Budae ac Pestini⁴¹ exegisse; postmodum munere professoris theologiae per annos 4 defunctum, tum⁴² officio secretarii primatialis admodum fuisse, nunc Cancellariae primatialis director est. Quod in omnibus hisce officiis insigni doctrina, incredibili zelo et solentia

39 Szécsény

40 Bécsi (Egyetem)

41 Buda, Pest

42 Beszúrt szó

versatus fuerit, comprobatur ex adnexo testimonio celsissimi ac reverendissimi principis primatis ex et archiepiscopi Strigoniensis; hoc ipsum etiam ex mea certissima scientia et experientia asserere et possum et debeo.

[fol. 54v]

12. Nihil horum scio, expertus autem sum in illo omnia his contraria, nempe exemplares merei, invictum in Ecclesiam Catholicam amorem, et securissimam adhaesionem, verno omnia laudabilia.

13. Sive spectem ipsius eruditionem prorsus singularem, maturum iudicium, prudentiam et dexteritatem in agendo, sive confiderem exemplarem vitae anteaetate probitatem, zelosumque fide catholicae convictissimus sum, quod et dignus sit, qui ad episcopalem dignitatem promoveatur,⁴³ et idoneum ad bene regendam in specie ecclesiam Transilvaniensem, quae – ut quidem mihi certo constat – summa in desolatione constituta, plurimisque ob ingentem acatholicorum numerum periculo exposita praeter gratiam divinam non nisi tunc restaurari, repurgari ac solidari poterit,⁴⁴ si⁴⁵ viro hujusodi dotibus a Deo exornato credita fuerit.⁴⁶

4. GAETANO ÉS EDUARDO SASSI TANÚVALLOMÁSA HAYNALD LAJOSRÓL

Róma, 1864. szeptember 17.

ASV Dataria Ap., Processus Datariae, 226, foll. 27–28r.

1. Conosciamo benissimo di Persona ambedue noi testimoni l'Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore Ludovico Haynald Vescovo di Transilvania nell'Impero Austriaco non siamo al medesimo congiunti in verun grado di parentela, nè a Lui troppo familiari nè emoli, laonde per la pura verità possiamo deporre quanto in appresso, ma alcune cose per udito fama, e relazione.

2. Sappiamo che Egli nel Concistoro del 15. Ottobre del 1852.⁴⁷ fù proclamato Vescovo di Ebron nelle parti degli Infedeli colla Coadjutoria al Vescovato di Transilvania a cui poi succedette.

3. Che ricevuta la Consecrazione quantunque non potè accedere alla sua Chiesa di Ebron perchè soggetta agli Infedeli, pure esercitò le funzioni Pastorali avendo dovuto come Coadjutore dissimpegnare gli Uffici della Sede di Transilvania.

4. Succeduto poi a questo Vescovato e lasciato il titolo di Vescovo di Ebron attese maggiormente al bene di questa diocesi coll'amministrarvi i Santi Sagramenti, specialmente [fol. 27v] quello della Cresima.

43 Az eredetiben pontnak tűnik

44 Az eredetiben pontnak tűnik

45 Törölt szó következik

46 Az eredetiben a mondat végi pont hiányzik

47 Valójában ekkor az Erdélyi Egyházmegye kormányzását vette át.

5. Il medesimo certamente hà celebrato le Sacre Ordinazioni nei tempi stabiliti dalla Chiesa[.]

6. Che il medesimo sia un personaggio molto affabile e manierofo come generalmente si ritiene da quelle persone che lo conoscono.⁴⁸

7. [*nincs válasz*]

8. [*nincs válasz*]

[*fol. 28r*]

9. Finalmente possiamo attestare che tal personaggio è fornito di molte virtù le qualità del medesimo essendo state riferite, ed approvate dalla Santa Sede allorchè fu innalzato alla dignità Vescovile, però traslasciamo di enarrarle.

10. Che però lo reputiamo degnissimo di essere trasferito dalla Sede Vescovile di Transilvania al Arcivescovato di Cartagine, e quantunque questa Città si trovi attualmente sotto il giogo degli Infedeli, pure il Medesimo non tralascierà di diportarsi da Uomo insignito di tal dignità, dando sempre buon esempio ai fedeli nel modo che potrà.

5. RIMELY KÁROLY TANÚVALLOMÁSA HAYNALD LAJOSRÓL

Bécs, 1867. május 3.

ASV Arch. Conciat., Processus Conciat., 261, foll. 114–115r.

1. Nosco e vita privata et publica ab annis plus quam viginti; praeter sincerum reverentiae cultum in nullo alio nexu constituor erga eundem.

2. Id publice notum est, et documentum authenticum perhibet.

3. Scio qua testis vitae ejus, eum infucata pietate in Deum, et ea quae Dei sunt eminenti in gradu pollere; charitatis ejus ardentis testes sunt plurima pia instituta ab eo erecta; prudentiam in gubernando arguit amor, adhaesioque continua fidelium condamnorum, sibi per omnia fata sincero affectu porro subditorum; robore oris eloquentis, et vitae integritate exemplariter praefulsit, ut cuncti norunt, semper et ubique.

[*fol. 114v*]

4. Jurium Ecclesiae acerrimus propugnator, quanta firmitate characteris in tutaendis aequi justique principiis gaudeat, novit universa patria; Ejus studia, bonis juribusque Ecclesiae augendis impensa, annales referunt dioecesis olim suae Transylvaniensis.

5. Ingenii admirabili facilitate et sublimi cultura praeditum, fata felicia prudentiam vitae pastoralis sanctam defaecatamque ex ore piissimo Summi Orbis Pastoris in aura civitatis sanctae ubertim educere,⁴⁹ ut adeo firmiter sperare liceat doctrinae suae, alio quin excellentis, increscente mensura, saluberrime eum porro in medio fidelis populi operaturum fore!

[*fol. 115r*]

⁴⁸ Az eredetiben a mondat végi pont hiányzik

⁴⁹ Javított szó

6. Iuum transferendus archiepiscopus, olim qua episcopus Transylvaniensis in provincia Colocensi⁵⁰ exstiterit, ejus adjuncta optime nosse credi debet; ut autem maxime auctoritatis sedem hanc metropolitanam Colocensem ipse obtineat: bonum Ecclesiae ac nutantis Patriae urgentissime exposcit; maxima enim ille pollet per oras regni auctoritate, maximave fiducia populi, ut adeo velut probatum in igne tribulationum aurum dignissimus certe aptissimusque vulgo credatur qui sedem hanc avitam antistitum magnorum fortis teneat et defendat.

6. LOLLOK JÓZSEF TANÚVALLOMÁSA HAYNALD LAJOSRÓL

Bécs, 1867. május 3.

ASV Arch. Concist., Processus Consist., 261, fol. 117.

1. Cognosco archiepiscopum Carthaginensem Ludovicum Haynald trasferendum, personaliter, ab annis sedecim, - non sum ipsius consanguineus, cognatus, affinis, neque nimium familiaris, inimicus, vel odiosus.

2. Scio ipsum consecrationis munus suscepisse, – ex fide digno documento.

3. Publica notitia constat, eum pietatis charitatis et prudentiae in gubernando specimen dedisse ac verbo et exemplo profecisse.

4. In quantum publice constat scio eum Ecclesiae iura et bona auxisse, et strenue defendisse, in augenda item iurisdictione spirituali ac temporali diligenter se gessisse.

5. Cum transferendum inter celebratissimos sacratissimae theologiae doctores recenseri plus semel audiverim, scio ipsum vere ea doctrina pollere quae in archiepiscopo requiritur ad hoc ut possit alios docere.

6. Siquidem publice compertum sit, transferendum propter eximias suas qualitaliter apostolicas ad sedem metropolitanam Colocensem communi voto exoptatum fuisse eundem omnino [fol. 117v] dignum existimo qui trasferatur ad archiepiscopalem ecclesiam Colocensem, eiusque traslationem ipsi ecclesiae Colocensi utilem fore ac proficuum.

*Ft. Dr. Tóth Tamás
főiskolai docens, GFF*

50 Kalocsai (érseki tartomány)

TARTALOM

BÍRÓ GYULA	
EGY INNOVÁCIÓS PROGRAM NÉHÁNY GYAKORLATI ASPEKTUSA	5
BENYIK GYÖRGY	
25 ÉVES A SZEGEDI NEMZETKÖZI BIBLIKUS KONFERENCIA	20
CZAGÁNY GÁBOR	
A GYÜLEKEZETÉPÍTÉS EGY ÚJ SZEMLÉLETE	44
FARKAS LÁSZLÓ RÓBERT	
A POLGÁRSÁG STABILIZÁLÁSÁNAK SZÁNDÉKAI TRIANON UTÁN	53
GRUBER LÁSZLÓ	
A PEDOFÍLIA JELENSÉGE ÉS ERKÖLCSTEOLÓGIAI MEGÍTÉLÉSE A KATOLIKUS EGYHÁZ TANÍTÁSA ALAPJÁN	64
HÁMORI ANTAL	
A KAMATSZEDÉS MEGÍTÉLÉSE A KATOLIKUS EGYHÁZBAN	73
HORVÁTH GÁBOR	
A NEMZETI MEGÚJHODÁS NAPJA ÉS SZEGEDI EMLÉKEI	108
KÄFER ISTVÁN	
NEMZET – EGYHÁZ. MAGYAR-SZLOVÁK KÉRDÉSEK.	116
KUMINETZ GÉZA	
A SZEMÉLYI ÉRETTSÉG ÉS AZ ERKÖLCSI TUDAT KAPCSOLATA KATOLIKUS SZEMMEL.	120
CSABA LATORCAI	
CATHOLIC DIGNITATES IN THE UPPER HOUSE OF THE HUNGARIAN NATIONAL ASSEMBLY DURING THE ANTI-JEWISH LEGISLATION	140
NEGYELA ZOLTÁN	
A KÁPOLNÁK MINT SZENT HELYEK	176

SZILÁGYI TAMÁS	
VALLÁS A POLITIKAI MEZŐBEN	
A RENDSZERVÁLTOZÁS UTÁNI MAGYARORSZÁGON	184
THORDAY ATTILA	
KÉT VILÁG HATÁRÁN. AZ EGYHÁZ	
ÉS VALLÁSOSSÁG SZEREPÉNEK VÁLTOZÁSA	
EGY KISKÖZÖSSÉG PÉLDÁJÁN KERESZTÜL	191
TÓTH TAMÁS	
HAYNALD LAJOS BÍBOROS PÜSPÖKI PROCESSZUSAI	
A VATIKÁNI TITKOS LEVÉLTÁRBAN	196
VARGA PÉTER KÁLMÁN	
GALÉNOS ÉS A FILOZÓFIA	
A módszer problémája a	
<i>De Animi Cuiuslibet Peccatorum Dignotione et Curatione</i> alapján	215
ZOMBORI ISTVÁN	
A KATOLIKUS EGYHÁZ ÉS A SZOVJET HADSEREG 1944-1945	224
ABSTRACTS	228

ABSTRACTS

GYULA BÍRÓ: SOME PRACTICAL ASPECTS OF AN INNOVATION PROGRAM

I would like to introduce the „drop-out-free school” in bullet points, which is part of a pedagogical integration program called Sárréti Kapocs. It is an innovative program that was developed and implemented between 2006 and 2011 in Móricz Zsigmond Elementary and Nursery School in Nagyrábé.

The economically disadvantaged, multiply disadvantaged and socially excluded phenomena is primarily not a pedagogical problem rather a social policy issue. However, kindergartens and schools are vital domains to create and develop a social attitude without social exclusion. Fair education provides equal opportunities, compensates children’s social and cultural disadvantages. Those institutional „good practices”, described in the essay of Sárréti Kapocs Program, work both medium and long term. Its aim is a prejudice free, inclusive / accepting social solidarity beyond the school realm, into local society. The purpose of the institutional innovation is creating a child-centred image, modern and differentiated educational expectations as well as equal opportunities. Educational work of the institution is determined by the innovation practices commencing the 1960s when underprivileged, disadvantaged and ethnic children had not been segregated in any way. The change in teachers’ personalities, the new image of teachers, changes in communication strategies, the need for openness between teacher-student-parents, and the requirement of continuous postgraduate education, results in an institutional development process that is able to analyse itself.

In the village of Nagyrábé the institute implements a complex social and educational policy without any discrimination and exclusion. There is cooperation and effective interaction so each child is treated according to their level of development, while respecting cultural values and compensating any disadvantages. The absolute aim is to provide appropriate development and mentoring to all, according to the individual’s aptitude.

GYÖRGY BENYIK: THE 25-YEAR-HISTORY OF SZEGED INTERNATIONAL BIBLICAL CONFERENCE

The first initiatives of the conference go back to 1989. Lecturers from abroad giving lectures in foreign languages have been present at the conference since 1995. In the past 25 years, the conference has had 3662 visitors, 362 lectures have been given and we have received 147 foreign professors as lecturers. We published forty Biblical books in the past 25 years.

At the first session, only a few Catholic colleagues held an informal reunion at a

round table. Among them there was Ferenc Gál, the first rector of Pázmány Péter Catholic University [PPKE]. Later the archbishop of Alba Iulia Dr. György Jakubinyi and a would-be professor at PPKE, Dr Imre Kocsis joined the reunion. The first more serious plan concerning publication, i.e. the Bible interpretation for the books of the Old and the New Testament was only partly realized when Publishing House Kor-da undertook to publish New Testament Bible Commentary, originally published by Collegetown Liturgical Press, under the title of Szeged Bible Commentary in 21 volumes. Later this idea generated the translation and some elaboration of the commentaries on the Gospels according to Matthew, Mark, Luke and John as well as the book of the Acts of the Apostles.

At the third conference, a heated debate emerged concerning the circle of lecturers and that of the audience of the conference. The question lied in whether it should remain an annual reunion of Catholic professors within the borders of Hungary or it should be extended to become ecumenical as well as international. The greatest opposition was generated by the idea of opening up towards lay people interested in these topics. Finally, the president of the conference decided that the conference should become ecumenical as well as international. Furthermore, it was also decided that the conference should function also as a training institute for lay people holding a degree of theology as well as for priests and ministers. After some resistance, the idea of our opening up to many was accepted by everyone. This step guaranteed a high level of professionalism for the conference and allowed for the attendance of an appropriate number of Hungarian and foreign lecturers and audience as well. This summary shows the development of the conference and its activities concerning publication.

GÁBOR CZAGÁNY: NEW APPROACHES TO COMMUNITY BUILDING

Decreasing number of believers is one of the most important trends in the life of Hungarian churches. The only way to reverse this process is to change the methods of community building. The ideas of American Baptist pastor, Rick Warren gives us a well established method with which we can start thinking about Hungarian challenges and possibilities. In this article we find a new model of community building based on the experience of the Reformed University Chaplaincy of Szeged, but at the same time applicable for the life of other Christian communities, too.

LÁSZLÓ RÓBERT FARKAS: THE INTENTIONS OF STABILIZING THE CITIZENRY AFTER TRIANON

We may read the Upper House, parliamentarian negotiation of the 1927. yearly law regulating the study support of the state employees' children and his analysis in this paper. We wish to justify it after Trianon times it his sovereign power objective, which shows the efforts put onto the Hungarian civil society's affirmation.

We may recognise the law then after the one before the World War two, the short

presentation of a bicameral parliamentary system, and in the order of the speeches for the characters of the parliamentary debate – Ferenc Hutyra, Kálmán Szily, Gyula Glattfelder bishop, Count Kunó Klebelsberg religion and public education minister and Count István Bethlen prime minister - we quote his remarks and we analyse it, we lock the report with a summary though on his end. Considering the system of the paper the acceptance of the law, in present tense put stage remarks demand remarks and commentaries in many cases, historical situation evaluation and looking back, as we may read this then in the footnotes.

LÁSZLÓ GRUBER: DIE ERSCHEINUNG DER PÄDOPHILIE UND DEREN MORALTHEOLOGISCHE BEURTEILUNG AUFGRUND DER LEHRE DER KATHOLISCHEN KIRCHE

Die folgende Studie präsentiert die moraltheologische Beurteilung der Erscheinung der Phädophilie, ausgehend aus der Lehre der Katholischen Kirche. Nach einer Klärung der relevanten Begriffe werden statistische Angaben zitiert. Es wurden die bekanntesten, diesbezüglichen Festellungen aus dem Alten und Neuen Testament ausgesucht sowie die zutreffenden wichtigeren Stellungnahmen der Katholischen Kirche erwähnt.

Drei große Gruppen der pathologischen Erscheinungsformen der Sexualität werden beschrieben. Zu der Gruppe der sexuellen Perversion werden die Pädophilie bzw. die Ephebophilie gezählt. Es folgt deren moraltheologische Erläuterung aus dem Blickwinkel der Tat bzw. der diese begehenden Person erläutert. Diese Handlungen sind immer zu verurteilen wegen derer schwerer Mängel in der anthropologischen Struktur, wobei aus dem Blickwinkel der persönlichen Verantwortung ein Unterschied zwischen den 'aktiven' und 'passiven' Tätern gemacht werden muss. Egal zu welcher Gruppe sie gehören, muss ihnen die menschliche Verantwortung sowie das Evangelium der Gnade und des Kreuzes verkündet werden.

ANTAL HÁMORI: THE JUDGEMENT OF THE INTEREST IN THE CATHOLIC CHURCH

This study is about interest and usurious interest from the viewpoint of moral theology and canon law. Beside the historical presentation it analyses the theme that nowadays which interest is fair and legal, and which is not. The author uses for this the different biblical texts, the teaching and the Codexes of the Catholic Church and various scientific bibliographies.

GÁBOR HORVÁTH: IL GIORNO DEL RINNOVAMENTO NAZIONALE ED I LORO RICORDI A SZEGED

In questo articolo ci siamo occupati della simbologia della raffigurazione Mariana del Duomo di Szeged, costruito nel 1930, disegnato dall'architetto Ernő Foerk di Budapest.

Nella raffigurazione si è nascosto le due date del giuramento da parte del re Francesco Gisepe fatto subito dopo il diluvio del fiume Tibisco per la ricostruzione della città nel 17 marzo 1879, ed il giuramento dell'ammiraglio Horthy che era a Szeged occupata dall'essercito francese. La data del suo giuramento era nel 5 giugno 1919 durante la rivoluzione comunista, quando lui diventava il ministro della difesa del governo del conte Gyula Károlyi. Le raffigurazioni esprimono insieme la resurrezione ed il rinnovamento del paese negli anni 30.

ISTVÁN KÄFER: NÁROD – CIRKEV

MAD'ARSKO-SLOVENSKE OTÁZKY

Kultúra slovenského národa je založená od začiatkov až po dnes na základe kresťanstva. V Ústave Slovenskej republiky sa deklaruje kontinuita so sv. Cyrilom a Metodom. Skoro tisíc rokov slovenské etnikum žilo s maďarským v jednej krajine a v tej istej cirkvi. Našou úlohou jej, aby sme túto historickú skutočnosť prezentovali našim dnešným dvom národom: Peter Pázmány a slovenský jazyk, Matej Bel, „magnum decus Hungariae“, evanjelici, Daniel Krman na strane Františka Rákócziho II., Timonova koncepcia bratského prijatia starých Maďarov, úloha Ostrihomu v Maďarsko- slovenských duchovných súvzťažnostiach.

GÉZA KUMINETZ: DIE BEZIEHUNG ZWISCHEN DER PERSÖNLICHEN REIFE UND DEM MORALISCHEN BEWUSSTSEIN AUS KATOLISCHER SICHT

Nach der Auffassung der christlichen Philosophie ergibt die Harmonie von drei, einander gegenseitig voraussetzenden und durchdringenden, jedoch aufeinander gar nicht zurückführbaren Faktoren die persönliche Reife. Diese sind die Ausgeglichenheit sowie die Vollmündigkeit und Reife der Persönlichkeit. Besonders wichtig ist von diesen drei die Qualität des moralischen Bewusstseins, weil sie dann sowohl auf die affektive als auch auf die religiöse Reife den grössten Einfluss ausübt.

Heute, im Zeitalter der Massengesellschaften stösst die Ausbildung von alle drei Faktoren vielleicht auf grössere Schwierigkeiten als je, vielleicht auch deswegen können wir unser Zeitalter von diesem Standpunkt aus das Zeitalter des Unterganges der Normen nennen.

In der menschlichen Person, richtiger gesagt während des Personenwerdens erwacht der Anspruch spontan auf das moralische Bewusstsein und auf die Weltanschauung. Dieser Anspruch ist die Folge der menschlichen Natur, zur gleichen Zeit muss der Mensch selbst diesen Bereich erforschen, und zwar er muss nach seinem besten Wissen und Gewissen seine Weltanschauung als eine Spiritualität ausgestalten, die seinem Leben eine letzte Schätzung und ein letztes Programm gibt. Das Erwachen des moralischen Bewusstseins und der Weltanschauung verlangt aber eine Leitung, und ohne eine entsprechende Führung wird die Persönlichkeit ein Torso, was die amoralische oder diabolische Persönlichkeit zur Folge hat. Eine grosse Verantwortung hat alle

Faktoren der Erziehung: sowohl die Familie als auch die Schule, die Religion und der Staat.

Und was die ethischen Grundprinzipien (Grundpflichten) betrifft, sind sie nach dem Modell der menschlichen Rechte zu formulieren. Aber auch hier kann nur eine Übereinstimmung zwischen den unterschiedlichen ethischen Systemen sein, wenn der wesentliche Inhalt der Grundpflichten in Einklang gebracht werden kann. Wir müssen das bezügliche geistige Erbe der vor uns gelebten Generationen hochschätzen, während wir mit dem Dämon der Vorurteile und der Alternative „entweder-oder“ immer wieder kämpfen müssen.

Der christliche Philosophie hält das menschliche Erkennen für fähig, einen solchen grundlegenden ethischen Kodex zu verfassen beziehungsweise durchzusetzen, auf den später viele konkrete ethische Systeme aufgebaut werden können, und auf diese Weise ist das unitas multiplex auch in diesem Bereich gesichert.

LATORCAI CSABA: KATOLIKUS FŐPAPOK AZ ORSZÁGGYŰLÉS FELSŐHÁZÁBAN ÉS A ZSIDÓTÖRVÉNYEK

A társadalmi és a gazdasági élet egyensúlyának hatályosabb biztosításáról szóló 1938. évi XV. törvénycikk (első zsidótörvény) bizottsági vitájában Serédi Jusztinián és Glattfelder Gyula (utóbbi háromszor) szólalt fel.

A zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról szóló 1939. évi IV. törvénycikk (második zsidótörvény) bizottsági vitájában Serédi Jusztinián (háromszor), Glattfelder Gyula (hétszer), Keszthelyi Gyula, plenáris vitájában Serédi Jusztinián és Glattfelder Gyula, míg a két ház között felmerült ellentétek feloldására kiküldött felsőházi bizottságban Serédi Jusztinián és Glattfelder Gyula (kétszer-kétszer) szólaltak fel.

A házassági jogról szóló 1894. évi XXXI. törvénycikk kiegészítéséről és módosításáról, valamint az ezzel kapcsolatban szükséges fajvédelmi rendelkezésekről szóló 1941. évi XV. törvénycikk (III. zsidótörvény) bizottsági vitájában Serédi Jusztinián (kétszer), plenáris vitájában Serédi Jusztinián, az országgyűlés két háza között felmerült ellentét feloldására kiküldött felsőházi bizottságban Czapik Gyula szólalt fel.

A korabeli jegyzőkönyvekből megállapítható, hogy a Magyar Országgyűlés két házában csak ők voltak szinte az egyetlenek, akik a szerzett jogoktól való megfosztás ellen kikeltek. Olyan filozófiai és teológiai levezetést mutattak be, amely a természet törvényéből kiindulva vezette le a javaslatok tarthatatlanságát. Az első zsidótörvényénél még meg tudták érteni a javaslat elkészítésének motivációját, tehát a javaslat célját tekintve nem volt kifogásuk, ám annak kivitelezése miatt, mivel az különbséget tett a keresztelés időpontja szerint, a javaslatot nem támogatták. Sajnos, előterjesztett módosító javaslataik nem nyertek többséget. A II. zsidótörvény esetében már a javaslat motivációjával sem értettek egyet. Hivatkoztak arra az első zsidótörvény vitájában elhangzott felszólalásukra, hogy nem kizárással, hanem új lehetőségek

biztosításával kellene fellépni a társadalmi feszültségek ellen. Totális és elfogadhatatlan diszkriminációnak tartották a javaslat azon rendelkezését, amely különbséget tett keresztény és keresztény között aszerint, hogy zsidó származású-e vagy sem. Kiemelték, hogy ellenvéleményüket már hónapokkal az országgyűlési tárgyalás előtt jelezték a kormánynak, mégsem vették figyelembe véleményüket. A felsőházi bizottság által megfogalmazott módosító javaslat megfogalmazásában személyesen részt vett Serédi Jusztinián és Glattfelder Gyula, ám a törvényjavaslat által érintett személyi kör radikális csökkentésére, vagy annullálására egyikőjük sem vállalkozott. A felsőházi módosítások nagy részét megszavazták, ám azok közül számosat a képviselőház nem fogadott el. A két ház között felmerült ellentét feloldására kiküldött felsőházi bizottságban helyet kapott Glattfelder Gyula is. Az ő feladata lett volna a felsőházi módosítások védelme, amelyet azonban nem sikerült megvédenie. A kompromisszumos javaslat megfogalmazásában szintén részt vett Serédi Jusztinián és Glattfelder Gyula is. Az új javaslat közelebb került a képviselőház eredeti álláspontjához. Amikor a hercegprímás azt indokolta, hogy miért tartja elfogadhatónak a kompromisszumot, sajnós, gyenge érvekkel próbálta elfogadhatóvá tenni az elfogadhatatlant, nevezetesen, szeretnék, ha ez a társadalmat mélyen felkavaró kérdés végre nyugvópontonra jutna. Ez volt a felsőház főpap-tagjainak legrosszabb döntése.

Hihetetlenül hibás döntés a II. zsidótörvény kompromisszumának elfogadása volt ahelyett, hogy mindvégig kitartottak volna eredeti elképzelésük, a törvényjavaslat elutasítása mellett.

A III. zsidótörvény elfogadását kezdettől fogva a legszigorúbban elleneztek, mert az ellentmondott a pozitív isteni törvénnyel, ezáltal a kereszténységgel. Serédi Jusztinián látványosan kifejezésre juttatta, hogy semmi közösséget nem vállal a javaslattal, mikor nem vállalt semmilyen szerepet az esetleges módosítások előkészítésében. Főlháborodásuk egyik meghatározó oka az volt, hogy a javaslat gyakorlatilag megtiltotta, hogy zsidó származású keresztény egyházi, illetve szentségi házasságot köthessen, ezáltal csorbította az egyházak autonómiáját.

ZOLTÁN NEGYELA: THE CHAPEL AS A SANCTUARY

The Chapel is a small, single room in the parochial building, used for church services and other activities, is a part of a group named shrines or sanctuaries. To establish a chapel, needs a series of control effectuated by the local Ordinary. In case he finds the place well furnished and apt for worship he endorses to establishment. It is known that yet the chapel hasn't got the status of sanctuary though can be used for church service. In case the Ordinary gives his assent and blesses the place thenceforth the chapel becomes a sanctuary. For the profanation or the cessation of the chapels the valid canon used is the same as in the case of churches. There are three canons in the Codex which describe these acts and their work on the sanctum.

TAMÁS SZILÁGYI: RELIGION IN THE FIELD OF POLITICS IN HUNGARY AFTER 1989. THE PREFERENCES OF CHRISTIAN BELIEVERS: CAN BE ANY ALTERNATIVES OF NATION-CENTERED PARTIES?

Upon the analysis of the political map of post-Soviet states, it can be stated that the influence of Christian democratic or Christian socialist parties is significantly lower in party politics compared to Western Europe. In the years following the regime change, national-Christian parties were able to build a considerable voter base in Hungary, however, this base has eroded significantly during the consecutive elections to the point that the distinctly Christian Democratic People's Party disintegrated and fell out of Parliament. We have once again witnessed the growing presence of Christian worldview in Hungarian political life starting from the year 2000. Though being committed Christian democrats was an important element of the national conservative image of the first Orbán-cabinet, the past decade brought about the real success of Christian worldview politics in Hungary. This study aims to provide a schematic overview of this process.

ATTILA THORDAY: ON THE BORDER OF TWO WORLDS. THE CHANGING ROLE AND FUNCTION OF THE CHURCH AND RELIGIOUS PRACTICES AS SHOWN THROUGH THE EXAMPLE OF A SMALL COMMUNITY.

The proposals of the local parish make it possible for different groups of community of Szeged-Szentmihály to live their unity, despite of their differences and social divisions. Through different spiritual as well as leisure activities the local Church offers them a new chance to self-define and express their gradually altering social identities.

In the last few years there were primarily sociological needs, like the closing the local school, to be answered that helped me to develop spiritual life in this parish. The results having been born up to now, including a sports ground and a beehive oven in the yard of the community house, as well as new groups based on spiritual activities, mutually supporting spiritual revival of suburban community life.

TAMÁS TÓTH: I PROCESSI VESCOVILI DEL CARDINALE LAJOS HAYNALD NELL'ARCHIVIO SEGRETO VATICANO

Lajos Haynald (1816–1881) è uno dei personaggi più importanti della storia della Chiesa ungherese. Nato a Szécsény, fu ordinato sacerdote nel 1839 e, l'anno dopo, conseguì il dottorato a Vienna. Durante la rivoluzione ungherese del 1848 rimase a Esztergom. L'imperatore Francesco Giuseppe d'Austria (1848–1916) lo nominò Vescovo coadiutore di Transilvania nel 1851, poi Vescovo della diocesi dal 1852 ma, a causa di tensioni insorte con la corte, nel 1863 egli dovette presentare la rinuncia all'incarico. L'anno seguente Papa Pio IX (1846–1878) chiamò Haynald a Roma elevandolo al titolo arcivescovile di Cartagine; divenuto in seguito consultore della Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari, nel 1867 fu nominato Arcivescovo di Kalocsa-Bács, successivamente al

cosiddetto Ausgleich (compromesso) tra l'Austria e l'Ungheria. Partecipò al Concilio Vaticano I (1869–1870), dove si fece portavoce dell'opposizione, incrinando così i buoni rapporti che aveva con il Papa; per questo fu elevato al cardinalato solo dopo la morte del pontefice, nel 1879. I processi vescovili custoditi in diversi fondi presso l'Archivio Segreto Vaticano (Archivio della Nunziatura di Vienna, Archivio Concistoriale, Dataria Apostolica) ci trasmettono sui candidati al vescovato e sulle diocesi un gran numero di informazioni, così anche nel caso di Lajos Haynald.

PÉTER KÁLMÁN VARGA: GALEN AND THE PHILOSOPHY

Galen is one of the most influential authors of antiquity. Whereas Galenism has a historical place next to Platonism or Aristotelianism, his philosophical significance was not considered among the most important ones. In the past few decades his philosophical effect has got into the centre of interest. This paper attempts to place Galen in his epoch as a philosopher and emphasizes that his doctrine on methodology has outstanding importance in the history of philosophy. As a physician he preferred to deal with the problem of method and, as he points out, the medical practice needs a thorough philosophical foundation. The argumentation is based upon his work "On the Diagnosis and Cure of the Errors of the Soul".

ISTVÁN ZOMBORI: THE CATHOLIC CHURCH AND THE SOVIET ARMY 1944-1945

The Soviet Army reached the southern part of Hungary in September 1944. Makó, seat of Csongrád County, was the first town conquered on 26 September. In his diary Imre Csepregi (1881-1955), vicar of Makó, gave a valuable account on the arrival of the Soviet troops, on their first actions and conflicts with the local population. The educated, politically well informed priest negotiated with the Russian officers several times. He considered it important to stay in Makó with his fellow priests while the political leaders of the town fled from the arriving Russian troops. According to him: "The shepherd has to stay close to the flock".